Brandweeracademie

NEDERLANDS INSTITUUT FYSIEKE VEILIGHEID *Nibra*

Lesbrief

Brandweerhulpverlening aan verminderd zelfredzame personen

Lesbrief

Brandweerhulpverlening aan verminderd zelfredzame personen

Colofon

Deze lesbrief is tot stand gekomen met medewerking van Evert Bron (brandweer De Bilt), Martijn da Costa (Taskforce Handicap en Samenleving), Ellen Bonnema (NIFV), Lex Schruijer (NIFV), Theo Uffink (NIFV) en Dingeman de Jong (Octaaf Adviesgroep).

Redactie: Elise Schouten

Beeldmateriaal: Dingeman de Jong (Octaaf Adviesgroep), Freek Corte (Gips-TA), Rob Jastrzebski en Maarten van der Voorde.

Voorwoord

Zo'n 18% van de Nederlanders is verminderd zelfredzaam, zoals slechtzienden, doven, mensen met een lichamelijke of verstandelijke beperking, ouderen en kinderen jonger dan 14 jaar. Slechts een klein deel van deze mensen woont in speciale instellingen. Steeds meer verminderd zelfredzame personen wonen zelfstandig in reguliere woningen. Hierdoor, maar ook ten gevolge van de toenemende vergrijzing, zal de brandweer in de toekomst steeds vaker te maken krijgen met mensen die verminderd zelfredzaam zijn. Het is belangrijk dat de hulpverleners hierop goed zijn voorbereid en zich bewust zijn van een aantal speciale aandachtspunten.

In deze lesbrief wordt ingegaan op aandachtspunten die van belang zijn bij calamiteiten waarbij verminderd zelfredzame personen betrokken zijn. De lesbrief beoogt brandweerpersoneel bewust te maken van deze problematiek en voor te bereiden op calamiteiten waarbij mensen met een beperking zijn betrokken. Oefening is noodzakelijk om de vaardigheden van het brandweerpersoneel op dit terrein te vergroten. Alleen dan kan het brandweerpersoneel goed voorbereid optreden tijdens een calamiteit waarbij verminderd zelfredzame mensen zijn betrokken.

ing. W. Papperse
directeur NIFV

Inhoud

Algemene informatie

Lesonderwerp
Brandweerhulpverlening aan verminderd zelfredzame personen.

Doelgroep
Brandweerpersoneel (manschappen, leidinggevenden, instructeurs, medewerkers pro-actie, preventie en preparatie).

Groepsgrootte
Klassikaal/workshop

Referentie literatuur
- *Risico's voor mensen met beperkingen bij calamiteiten,* Quick scan, DSP-groep BV, 2006
- *Voorkom paniek, blijf rustig, schreeuw en ren niet,* DSP-groep, 2006
- *Verminderde zelfredzaamheid en rampenplannen, onderzoek naar de aandacht in gemeentelijke rampenplannen voor verminderd zelfredzamen bij evacuatie,* Inspectie Openbare Orde en Veiligheid, 2006
- *Wij doen mee, jij ook,* Taskforce Handicap en Samenleving, 2006
- *Zelfredzaamheid en fysieke veiligheid van burgers, Verkenningen,* NIFV, 2005.

Benodigde middelen
- Dvd *Niet bang maar voorbereid,* Taskforce Handicap en Samenleving, 2006
- Beeldmateriaal, zoals foto's of filmmateriaal.
- Krantenartikelen met beschrijvingen van (bijna) calamiteiten.

Locatie en tijdsduur
- Leslokaal / 2 uur

Inleiding

Een vrouw meldt bij 112 dat er brand is uitgebroken in een huis aan de overkant. Zij zegt erbij dat er een hoog bejaard echtpaar in het huis woont en dat de man dementerende is. Dit feit is voor de brandweer een reden om op te schalen en met twee TS' en uit te rukken.

Waarom aandacht voor verminderd zelfredzame personen?

Wanneer er zich een calamiteit voordoet, lopen mensen die verminderd zelfredzaam zijn meer risico. Het gaat om een grote groep mensen: ongeveer 18% procent van de Nederlandse volwassenen heeft een beperking, waardoor zij verminderd of niet zelfredzaam zijn. Ook kinderen (tot 14 jaar) worden beschouwd als verminderd zelfredzaam, maar die groep wordt in deze lesbrief buiten beschouwing gelaten.

Gezien genoemd percentage, is er een aanzienlijke kans dat er verminderd zelfredzame personen zijn betrokken bij een calamiteit. Ten gevolge van de vergrijzing zal deze kans de komende jaren bovendien nog groter worden: het aantal senioren neemt toe én mensen worden ouder.

afbeelding 1: vluchten uit eigen woning

Een andere ontwikkeling die aandacht voor deze problematiek noodzakelijk maakt, is de manier waarop onze samenleving omgaat met mensen met een beperking. Zij wonen veel vaker dan voorheen in kleinschalige voorzieningen of zelfstandig in reguliere woningen in een stad of dorp. De woonplaatsen van mensen met een beperking zijn dus veel meer verspreid dan voorheen, waardoor de brandweer van tevoren meestal niet weet of er verminderd zelfredzame personen bij een brand zijn betrokken. Bovendien kan de brandweer hierdoor in feite 'overal' te maken krijgen met verminderd zelfredzame mensen.

Gecompliceerde problematiek

Het gaat hier om een gecompliceerde problematiek, omdat er veel verschillende soorten beperkingen bestaan, waarvan de ernst en de implicaties sterk verschillen. Het is onmogelijk om voor alle soorten beperkingen concrete handvatten te formuleren.

Een andere complicatie vloeit voort uit het feit dat steeds meer mensen met een beperking tegenwoordig in reguliere woningen wonen. Daardoor weet de brandweer van tevoren niet of er verminderd zelfredzame mensen bij een incident betrokken zijn. Indien er sprake is van een gehandicaptenvoorziening, dan weet de brandweer dat wel, maar omdat woonvormen kleinschaliger zijn geworden, is er niet altijd een gebruiksvergunning nodig en zijn er geen aanvullende eisen. Sommigen stellen voor dit probleem op te lossen door op gemeentelijk niveau te registreren waar deze mensen wonen, maar dit is in het kader van de Wet bescherming persoonsgegevens niet toegestaan. Bovendien lijkt het praktisch onuitvoerbaar om zo'n registratie up-to-date te houden.

Een andere mogelijkheid is dat verminderd zelfredzame personen hun verblijfplaats voor de brandweer (en andere hulpdiensten) herkenbaar maken door op hun woning een speciaal vignet aan te brengen. Het vermoeden bestaat echter dat velen zich hiertegen zullen verzetten, omdat zij dit als stigmatiserend ervaren.

afbeelding 2: hulpverlening door ambulanceverpleegkundigen

Doelstellingen

Ondanks - of juist vanwege - deze complicaties, is het van belang dat de brandweer beleid ontwikkelt rond deze problematiek en dat brandweermensen er in algemene zin op bedacht zijn dat er bij een calamiteit mensen betrokken kunnen zijn die verminderd zelfredzaam zijn.

Het Nederlands Instituut Fysieke Veiligheid ontwikkelde daarom, onder andere in samenwerking met de Taskforce Handicap en Samenleving, deze lesbrief. De lesbrief heeft de volgende doelstellingen:

- de doelgroep bewustmaken van de (omvang van) de problematiek van verminderd zelfredzame personen bij calamiteiten
- brandweerkorpsen handvatten bieden voor het ontwikkelen van beleid om de hulpverlening aan verminderd zelfredzame personen te verbeteren
- de doelgroep handvatten bieden om adequaat op te treden bij incidenten, waarbij mensen betrokken zijn die verminderd zelfredzaam zijn
- een aanzet geven tot uitbreiding van kennis en ervaring op dit gebied.

Instructeurs kunnen bij de behandeling van deze lesbrief gebruikmaken van de dvd *Niet bang, maar voorbereid* die de Taskforce Handicap en Samenleving in 2006 maakte. Deze dvd illustreert de problematiek door middel van vier filmpjes, waarin de brandweer wordt geconfronteerd met mensen die verminderd zelfredzaam zijn.

Overal waar in deze lesbrief 'hij' staat, kan ook 'zij' gelezen worden.

1

Zelfredzaamheid

Mensen die een beperking hebben, zijn verminderd zelfredzaam, waardoor zij bij een incident meer risico's lopen dan zelfredzame mensen. Wat verstaan we onder 'zelfredzaamheid' en welke gradaties kunnen we daarin onderscheiden?

In relatie tot brandweerhulpverlening verstaan we onder zelfredzaamheid 'het vermogen om een onveilige ruimte, gebouw of zone zelfstandig te verlaten'. De zelfredzaamheid van een persoon kan (tijdelijk) beperkt zijn als gevolg van zijn lichamelijke of geestelijke gesteldheid.

afbeelding 3: rolstoelgebruiker in veiligheid gebracht door brandweer

Een belangrijk aspect van zelfredzaamheid is de mobiliteit van de persoon: is iemand in staat zichzelf te verplaatsen? De mate van mobiliteit verwijst naar de lichamelijke gesteldheid van de persoon: iemand die door ziekte aan bed is gekluisterd, is bijvoorbeeld niet mobiel en iemand die in een rolstoel zit, is beperkt mobiel.

Maar ook de geestelijke gesteldheid van een persoon bepaalt hoe zelfredzaam hij is. Iemand met een psychische stoornis kan mobiel zijn, maar kan ten gevolge van zijn psychische gesteldheid toch beperkt zelfredzaam zijn (bijvoorbeeld doordat hij een gevaarlijke situatie niet goed kan inschatten). Of iemand met een verstandelijke beperking kan het gevaar wel zien, maar beschikt bijvoorbeeld niet over het vermogen om adequaat te reageren, alarm te slaan of te vluchten.

De mate van zelfredzaamheid wordt bepaald door:

– de mobiliteit van de persoon
– de mate waarin de persoon inzicht heeft in een gevaarlijke situatie
– de handelingsbekwaamheid van de persoon bij gevaar.

2 Soorten beperkingen

Er bestaan zoveel verschillende soorten beperkingen, dat het niet mogelijk is om van elke beperking de implicaties aan te geven en specifieke aanwijzingen te formuleren. Wel is het van belang dat brandweermensen zich bewust zijn van de verschillende beperkingen waarmee zij kunnen worden geconfronteerd en dat zij de belangrijkste kenmerken/gevolgen van de beperking (her)kennen. We besteden daaraan in dit hoofdstuk aandacht.

We zagen dat zo'n 18% van de Nederlandse volwassen bevolking een beperking heeft, verminderd zelfredzaam is en daardoor een verhoogd risico loopt bij calamiteiten. Het gaat naar schatting om zo'n 1,8 miljoen mensen, die grotendeels (1,6 miljoen) in een stad of dorp, bij ons om de hoek wonen. De brandweer krijgt dan ook onherroepelijk te maken met verminderd zelfredzame mensen. Daarmee omgaan is verre van eenvoudig, omdat er veel verschillende soorten beperkingen zijn, die bij calamiteiten verschillende problemen opleveren en een andere aanpak vereisen. Bovendien komen beperkingen voor in verschillende vormen en kan de ernst ervan sterk verschillen.

2.1 Reageren op een calamiteit

Om een beeld te krijgen van de problemen die mensen met een beperking ondervinden bij een calamiteit, is het zinvol eerst stil te staan bij de manier waarop mensen in het algemeen reageren op een calamiteit. Natuurlijk reageren mensen verschillend op zulke situaties, maar in principe doorloopt iedereen grofweg de volgende stappen:

- stap 1: we nemen een signaal waar (stank, rook, geluid)
- stap 2: we interpreteren het signaal (er brandt iets)
- stap 3: we handelen (we slaan alarm, gaan de calamiteit bestrijden, we vluchten of gaan anderen redden).

Tijdens een calamiteit doorlopen we deze stappen voortdurend en nemen we steeds weer nieuwe beslissingen over hoe te handelen.

Mensen met een beperking ondervinden problemen bij een of meer stappen van deze cyclus. Zo kan iemand die doof of blind is, signalen niet (goed) waarnemen en hebben mensen met een psychische of een verstandelijke beperking er moeite mee om de signalen te interpreteren. En mensen met een lichamelijke beperking worden vooral belemmerd in hun handelen; zij kunnen bijvoorbeeld geen alarm slaan of niet vluchten. Doordat mensen met een beperking problemen ondervinden bij één of meer van deze stappen, lopen zij een verhoogd risico bij een calamiteit.

afbeelding 4: het nablussen van een woningbrand

De factor tijd speelt hierbij een essentiële rol. Afhankelijk van de beperking, kost het de persoon meer tijd om signalen te herkennen, om deze te interpreteren en/of om te handelen. Hierdoor brengt zelfs een relatief kleine calamiteit voor iemand met een beperking een verhoogd risico met zich mee.

2.2 Mensen met een verstandelijke beperking

Onder deze groep vallen mensen met een beperkte intelligentie en mensen met een beperkt geheugen, zoals mensen met dementie. Zij kunnen signalen van gevaar vaak niet goed interpreteren (stap 2) en kunnen (ernstig) in de war raken van gevoelens van stress en angst, waardoor zij niet adequaat kunnen reageren op een calamiteit (stap 3). In het algemeen hebben mensen met een verstandelijke beperking behoefte aan structuur, overzicht en duidelijkheid. Daarom is het nodig dat zij in dergelijke situaties individuele begeleiding krijgen.

2.3 Mensen met een psychische beperking

Dit zijn mensen die chronisch of tijdelijk last hebben van psychiatrische stoornissen, zoals schizofrenie, angststoornissen of stemmingsstoornissen. De aard van de problemen, de ernst en behandelmogelijkheden van deze groep zijn zeer divers. Bij een calamiteit kunnen deze mensen problemen hebben met het interpreteren/het begrijpen van signalen (stap 2), zoals bijvoorbeeld een brandlucht of rook, waardoor zij daarop niet adequaat reageren (stap 3).

afbeelding 5: bij een calamiteit kunnen mensen met een psychische beperking onverwachts reageren

2.4 Mensen met een conditionele beperking

Dit zijn mensen die onvoldoende energie hebben om bij een calamiteit adequaat actie te ondernemen, bijvoorbeeld mensen met een chronische longziekte of hart- en vaatziekten. Zij hebben een beperkt uithoudingsvermogen en kunnen extra fysieke problemen ondervinden door de rook. Ook mensen met ernstig overgewicht kunnen een beperkt uithoudingsvermogen hebben. Mensen met een conditionele beperking ondervinden vooral problemen bij stap 3: het handelen.

2.5 Mensen met een zintuiglijke beperking

De twee grootste groepen in deze categorie zijn mensen met een visuele beperking en mensen met een auditieve beperking.

Mensen met een visuele beperking nemen de visuele signalen van een brand, zoals rook en vlammen, niet (goed) waar (stap 1). Bovendien kunnen zij moeilijk bepalen waarheen zij moeten vluchten doordat zij sterk wisselende omgevingsgeluiden horen (rennende mensen, sirenes) en de vluchtinformatie niet (goed) kunnen waarnemen. Blindengeleidehonden kunnen bij brand in paniek raken, waardoor de blinde in verwarring kan raken en de weg kwijtraakt.

Slechthorende en dove mensen hebben problemen met het waarnemen van auditieve alarmsignalen, zoals rookmelders (stap 1). Ook verbale instructies van hulpverleners gaan (deels) aan hen voorbij. Doofheid kan gepaard gaan met evenwichtsstoornissen, waardoor deze mensen bij een calamiteit ook moeilijkheden kunnen ondervinden bij het vluchten (stap 3).

2.6 Mensen met beperkte bewegingsmogelijkheden

Er zijn mensen met een handicap in het onderlichaam en mensen met bewegingsbeperkingen in het bovenlichaam. De eerste groep heeft veelal hulpmiddelen nodig om zich te kunnen voortbewegen (rolstoel, rollator, krukken), waardoor zij bij een calamiteit niet snel

afbeelding 6: oudere man met rollator wordt in veiligheid gebracht

kunnen vluchten (stap 3). Drempels, trappen of een smalle doorgang kunnen ernstige obstakels zijn. Ook mensen met epilepsie en evenwichtstoornissen vallen onder deze groep.

Mensen met een handicap in het bovenlichaam kunnen vluchtproblemen hebben (stap 3), omdat zij bijvoorbeeld onvoldoende kracht in hun armen hebben om eenvoudige handelingen, zoals het openen van een deur of raam, probleemloos te kunnen uitvoeren. Mensen met rugproblemen kunnen soms niet (goed) lopen.

2.7 Mensen met en sterk afwijkende lichaamslengte

Extreem lange mensen hebben meer last van de naar boven stijgende rook/gassen. Zij kunnen zich bovendien gemakkelijk stoten, bijvoorbeeld aan de bovenkant van de deurpost doordat zij deze door de rook niet goed kunnen zien (stap 3).
Ook extreem kleine mensen kunnen vluchtproblemen hebben (stap 3). Zij hebben bij een calamiteit onvoldoende overzicht en kunnen niet bij bedieningselementen. Zij hebben bijvoorbeeld moeite om deuren te vinden en te openen. Ook kunnen kleine mensen kampen met longproblemen (klein longvolume), waardoor zij veel last kunnen hebben van de rook.

2.8 Ouderen

Oude mensen hebben vaak mobiliteitsproblemen. Veel ouderen hebben meerdere niet zo ernstige beperkingen, die tezamen maken dat zij bij een calamiteit verminderd zelfredzaam zijn. Zij signaleren een calamiteit vaak later (stap 1) en hebben meer tijd nodig om te vluchten (stap 3). Vaak gebruiken ouderen hulpmiddelen - rolstoel, rollator - die bij een calamiteit belemmerend kunnen zijn.

2.9 Mensen met een tijdelijke beperking

Revalidatie na een ziekenhuisopname vindt meer en meer thuis plaats in combinatie met thuiszorg. Mensen die revalideren na een operatie of ongeluk hebben vaak mobiliteitsproblemen. Zij zijn bovendien niet gewend aan hun beperking en ondervinden hierdoor extra problemen bij een calamiteit. Omdat de beperking tijdelijk is, ontbreken er in huis vaak voorzieningen die bij een calamiteit ondersteunend kunnen zijn.

Onderstaande tabel[1] geeft per soort beperking aan om hoeveel mensen het gaat. Het gaat om een schatting en de aantallen kunnen niet bij elkaar worden opgeteld, omdat er vaak sprake is van overlap: iemand met een verstandelijke beperking is bijvoorbeeld ook blind.

Verstandelijke beperking	**220.000**
Psychische beperking	**100.000**
Conditionele beperking	**500.000**
Zintuiglijke beperking	**280.000**
Beperkte bewegingsmogelijkheden: onderlichaam	**400.000**
Beperkte bewegingsmogelijkheden: bovenlichaam	**150.000**
Sterk afwijkende lichaamslengte	**40.000**
Ouderen (65+)	**500.000**
Tijdelijke handicap	**285.000**
Kinderen tot 14 jaar	**1.500.000**

[1] *Quickscan Risico's voor mensen met beperkingen bij calamiteiten, DSP Groep, Amsterdam, 2006*

3

Hulpverlening aan verminderd zelfredzame personen

Om de hulpverlening aan verminderd zelfredzame personen te verbeteren, is het van belang dat de brandweer inspanningen doet op twee niveaus. Naast maatregelen op beleidsniveau, is aandacht voor het uitvoerend niveau essentieel: manschappen en leidinggevenden moeten worden getraind om tijdens reddingsacties adequaat om te gaan met verminderd zelfredzame mensen.

3.1 Eigen verantwoordelijkheid

Een blinde mevrouw vraagt advies van een preventie-medewerker van de brandweer. Deze vrouw voelt zich verantwoordelijk voor haar huisgenoten, maar ook voor de naaste bewoners. "Ik ben in geval van brand mobieler dan ziende mensen in mijn omgeving, want mijn zicht wordt niet belemmerd door de rook, omdat ik toch al niets zie. Bovendien ben ik eraan gewend de uitgang te vinden zonder iets te zien."
Samen met de preventiemedewerker loopt ze door haar huis om te inventariseren welke maatregelen zij kan treffen om haar huis zo brandveilig mogelijk te maken en ervoor te zorgen dat zij zo weinig mogelijk risico loopt als er zich desondanks brand zou voordoen. Relevante kwesties die aan de orde komen zijn onder andere: is er een adequaat (auditief) alarmsysteem? Ook op de kamer van de rokende zoon? Hoe reageert de blinden-geleidehond op alarm of brand? Is de hond daarin te trainen? Staan er wel eens spullen in de gang en op de trap; dat zijn als je moet vluchten, zeker voor iemand die blind is, gevaarlijke obstakels.[2]

Mensen zijn in de eerste plaats zelf verantwoordelijk voor hun eigen veiligheid. Dat geldt ook voor mensen met een beperking; althans, wanneer zij beschikken over voldoende verstandelijke en lichamelijke vermogens.

[2] *Dit voorbeeld is afkomstig van de dvd 'Niet bang, maar voorbereid'.*

Het is van belang dat mensen met een beperking worden aangesproken op de verantwoordelijkheid die zij hebben voor hun eigen veiligheid. Dit blijkt onder andere uit het feit dat de eigen verantwoordelijkheid van mensen met een beperking vooral wordt benadrukt in landen die verder zijn met deze problematiek (Canada, VS).

De brandweer kan mensen met een beperking voorlichting geven over de wijze waarop zij deze verantwoordelijkheid inhoud kunnen geven, bijvoorbeeld door hen te wijzen op onderstaande punten.

- Als u brand ontdekt, bel dan onmiddellijk 112 en meld aan de centralist dat u verminderd zelfredzaam bent.
- Zorg ervoor dat uw buren of de huismeester op de hoogte zijn van uw beperking en maak afspraken met hen over 'Wat te doen bij brand?' Zet hun telefoonnummers in het geheugen van uw telefoon.
- Is er brand in een ander vertrek, sluit dan deuren en ramen en wacht op de brandweer.
- Win informatie in over veiligheidsmaatregelen die u in uw woning kunt nemen en voer deze uit.
- Zorg ervoor dat u weet welke vluchtmogelijkheden u hebt in uw eigen huis.

Ook de overheid besteedt aandacht aan de eigen verantwoordelijkheid van mensen voor hun eigen veiligheid, bijvoorbeeld door middel van de campagnes www.crisis.nl en 'Denk vooruit: wees voorbereid op een ramp'.

3.2 Rol brandweer

De brandweer kan beleid ontwikkelen om de hulpverlening aan verminderd zelfredzame personen bij calamiteiten te verbeteren.

Voorlichting geven

Onderzoeken van onder andere Consument en Veiligheid tonen aan dat de brandweer wordt gezien als de organisatie die de meest betrouwbare voorlichting geeft over het voorkomen van brand en het beperken van de gevolgen ervan. De brandweer heeft dus een betrouwbaar imago. Het is van belang dat de brandweer daarvan gebruikmaakt en mensen met een beperking voorlichting en advies geeft over maatregelen die zij kunnen nemen om hun eigen veiligheid en hun reddingskansen bij calamiteiten te vergroten. Dat kan op verschillende manieren.

- Verminderd zelfredzame mensen - via een persbericht en/of folder - wijzen op de mogelijkheid dat de brandweer tijdens een huisbezoek advies op maat kan geven.
- Voorlichting geven door middel van publicaties in bladen van patiëntenverenigingen, kranten en tijdschriften.

- Schriftelijke informatie verspreiden via bijvoorbeeld huisartsen, fysiotherapeuten, apotheken en het postkantoor.
- Voorlichtingsbijeenkomsten organiseren, waar mensen vragen kunnen stellen en de brandweer een dialoog met hen kan aangaan. In zulke bijeenkomsten staat de volgende vraag centraal: Hoe kunt u brand voorkomen en hoe kunt u de gevolgen van brand zoveel mogelijk beperken?

Verminderd zelfredzame mensen maken zich vooral zorgen over de wijze waarop zij zichzelf in geval van brand in veiligheid kunnen brengen. De brandweer kan een deel van deze zorg wegnemen door informatie te geven over haar werkwijze en duidelijk te maken dat brandweermensen erop zijn getraind en over middelen beschikken (ademlucht, beschermende kleding) om mensen uit benarde situaties te redden.

afbeelding 7: binnentreden in een brandende woning

De brandweer stemt de inhoud van de voorlichtingsbijeenkomst af met plaatselijke (belangen)verenigingen en kondigt de bijeenkomst aan in plaatselijke/regionale kranten. Het is raadzaam de pers voor deze bijeenkomsten uit te nodigen, zodat er in de regionale media verslag van wordt gedaan en de belangrijkste tips worden gepubliceerd.

Voorbeeld persbericht: aankondiging voorlichtingsbijeenkomst

Pyrodam, 1 september 2007

Hoe kom ik hier weg bij brand?
Voorlichtingsbijeenkomst voor mensen met een beperking

Op woensdag 8 september organiseert brandweer Pyrodam in buurtcentrum De Poort een voorlichtingsbijeenkomst voor mensen met een beperking en hun familieleden/verzorgers. 'Wat kunnen mensen met een beperking van de brandweer verwachten als er brand is uitgebroken in huis (of bij de buren)?' 'Welke maatregelen kunnen zij zelf (laten) treffen om brand te voorkomen en om de gevolgen ervan zo veel mogelijk te beperken?' En niet te vergeten: 'Hoe organiseren zelfstandig wonende mensen met een beperking dat zij kunnen vluchten bij brand?'
Dat zijn vragen waarop de brandweer in de bijeenkomst zal ingaan. In de presentatie zullen aan de hand van situaties die zich in werkelijkheid hebben voorgedaan praktische tips worden gegeven. Vanzelfsprekend is er gelegenheid tot vragen stellen en discussie.
De bijeenkomst begint om 20.00 uur.

Contact onderhouden met organisaties van mensen met een beperking

Mensen die zelf een beperking hebben, weten meestal het beste welke aandachtspunten van belang zijn in hulpverleningssituaties. Daarom onderhoudt de brandweer contacten met patiëntenverenigingen en belangengroeperingen. De brandweer vraagt deze organisaties om advies, betrekt hen bij beleidsvorming op dit gebied en bij de evaluatie van het beleid. In bijlage 2 vindt u de adresgegevens van een aantal landelijke organisaties.

afbeelding 8: rolstoelgebruiker in veiligheid brengen bij cafébrand

Samenwerken met de gemeente

Omdat de gemeente in het kader van veiligheidsbeleid een belangrijke rol speelt, is het van belang dat de brandweer over dit onderwerp advies geeft, samenwerkt en overleg pleegt met de gemeente, bijvoorbeeld over woningbouw en over lokale rampen- en evacuatieplannen.

Oefenen met verminderd zelfredzame mensen

Brandweerkorpsen oefenen niet alleen met Lotus-slachtoffers, maar ook met mensen die werkelijk een beperking hebben. Door met deze mensen te oefenen, komen de aandachtspunten duidelijker naar voren. Deze punten worden geïmplementeerd in het beleid/de aanpak. Door de pers voor deze oefeningen uit te nodigen, grijpt de brandweer deze gelegenheid aan om de problematiek breed onder de aandacht te brengen.

Rvarium®

Het Rvarium® is een leer- en oefenomgeving, waarin brandweermensen en andere professionele hulpverleners in gesimuleerde situaties met ervaringsdeskundigen zelf kunnen ervaren met welke risico's en gevaren verminderd zelfredzame mensen te maken hebben als er zich een incident of calamiteit voordoet.
De Stichting Rvarium is tot 1 april 2008 de uitvoerings-organisatie van de Taskforce Handicap en Samenleving en draagt deze activiteiten uit. Na 1 april 2008, als de Taskforce ophoudt te bestaan, zal de Stichting Rvarium haar activiteiten verder voortzetten.
De Stichting houdt zich ook bezig met de problematiek van registratie en hulpmiddelen voor verminderd zelfredzame mensen.
Informatie over de activiteiten van de Stichting Rvarium en over opleiden, trainen en oefenen, is te verkrijgen via: info@rvarium.nl.

afbeelding 9: brandweer oefent in het Rvarium® hulpverlening aan mensen met een psychische beperking

3.3 Omgaan met verminderd zelfredzame mensen tijdens een reddingsactie

> *"Toen ik de woonkamer binnenkwam, zag ik een man in een rolstoel zitten. Hij was behoorlijk in paniek. Ik rende naar de man toe en reed hem direct naar de deur om hem zo snel mogelijk naar buiten te brengen. Bij de drempel kieperde de rolstoel voorover en viel de man eruit. Ik heb hem in de gang zo snel mogelijk weer in de rolstoel gezet en heb hem vervolgens achterwaarts door de voordeur naar buiten gebracht. Later hoorde ik dat de man kon lopen. Omdat hij in een rolstoel zat, veronderstelde ik dat dat niet het geval was. Ik ging er bovendien van uit dat er geen drempels in het huis zaten, omdat er een invalide man woonde, maar de man was hier op bezoek. Had ik dat allemaal maar geweten ..."*

Naast maatregelen op beleidsniveau, is het belangrijk dat de brandweer tijdens een optreden adequaat omgaat met verminderd zelfredzame personen. We formuleren een aantal algemene aandachtspunten.

Communicatie

Communicatie is verreweg het belangrijkste aandachtspunt tijdens een reddingsactie waarbij één of meer verminderd zelfredzame mensen zijn betrokken. In verband met tijdsdruk en spanning spreken brandweermensen tijdens een reddingsactie vaak zo weinig mogelijk met de personen die zij in veiligheid moeten brengen. Zeker wanneer mensen in een rolstoel zitten of in een bed liggen, hebben zij de neiging te 'vergeten' om te communiceren, waardoor problemen kunnen ontstaan en de redding langer duurt dan nodig is.

Mensen met een beperking weten zelf meestal het beste wat hun problemen zijn in zo'n situatie en welke aanpak het meest adequaat is. Zij kunnen waardevolle aanwijzingen geven. Het is belangrijk daarnaar te vragen. Het lijkt in de hectiek van de reddingsactie alsof communiceren tijd kost, maar het voorbeeld hierboven laat zien dat communiceren met het slachtoffer juist tijd kan opleveren.

Bovendien is communicatie het belangrijkste middel om mensen gerust te stellen. Vaak zijn mensen erg bang, omdat zij zich bewust zijn van hun afhankelijkheid. Voor mensen met een verstandelijke of geestelijke beperking kan de uitrusting van de brandweer bovendien angstaanjagend zijn. Het is belangrijk dat brandweermensen zich hiervan bewust zijn en slachtoffers geruststellen, bijvoorbeeld door een hand te geven, zich voor te stellen en informatie te geven. Het is ook van belang met dove mensen te communiceren, bijvoorbeeld door gebaren te gebruiken of, zo mogelijk, iets op te schrijven.

afbeelding 10: communicatie is belangrijk bij mensen die in paniek of bang zijn

De kwaliteiten van mensen met een beperking gebruiken
Mensen met een beperking hebben vaak specifieke kwaliteiten die de redding kunnen bespoedigen. Zij kennen de implicaties van hun beperking het beste en kennen hun omgeving meestal erg goed. Ook hier is communicatie het sleutelwoord: door met de mensen te communiceren wordt duidelijk op welke wijze zij zelf een bijdrage kunnen leveren aan het welslagen van de actie.

Bij het slachtoffer blijven
Het is meestal niet verantwoord om verminderd zelfredzame personen na de redding over te dragen aan de pompbediende. De redder blijft daarom – als dat mogelijk is - bij het slachtoffer totdat hij hem kan overdragen aan het ambulanceteam.

afbeelding 11: bij het slachtoffer blijven totdat het ambulanceteam ter plaatse is

Counterflow voorkomen

Mensen met een beperking kunnen zeer gehecht zijn aan bepaalde (op maat gemaakte) hulpmiddelen of medicijnen, omdat zij daarvan sterk afhankelijk zijn. In de hectiek kunnen zij vergeten dit mee te nemen, waardoor zogenaamde 'counterflow', terugkeerdrang, ontstaat. Om dat te voorkomen is het raadzaam om tijdens de redding te vragen of het slachtoffer belangrijke attributen of medicijnen heeft die (zo mogelijk) meegenomen moeten worden. Wederom communiceren dus.

4 Aanbevelingen en tips

We vatten de voorgaande informatie samen in een aantal tips, die de brandweer in het beleid kan opnemen en/of kan toepassen wanneer bij een incident verminderd zelfredzame mensen betrokken zijn.

afbeelding 12: realistisch oefenen in het Rvarium®

Eigen verantwoordelijkheid
Spreek verminderd zelfredzame mensen (mits zij voldoende geestelijke en lichamelijke vermogens hebben) erop aan dat zij in de eerste plaats zelf verantwoordelijk zijn voor hun eigen veiligheid en geef hen hiervoor tips (zie bijlage 1).

Voorlichting
Geef voorlichting over brandpreventie aan verminderd zelfredzame mensen door middel van huisbezoeken, publicaties in lokale media, bladen van patiëntenverenigingen e.d. Geef ook informatie over de werkwijze van de brandweer (zie bijlage 1).
Besteed ook in het algemene voorlichtingsmateriaal aandacht aan de problematiek van verminderd zelfredzame personen.
Organiseer voorlichtingsbijeenkomsten in samenwerking met patiëntenverenigingen en belangenplatforms.

Samenwerken met de doelgroep
Werk bij het ontwikkelen van beleid op dit gebied samen met patiëntenverenigingen en belangenplatforms. Vraag om advies. (zie bijlage 2)

Samenwerken met de gemeente
Werk samen met de gemeente aan een adequaat veiligheidsbeleid voor mensen die verminderd zelfredzaam zijn (nieuwbouw, evacuatie- en rampenplannen).

Specifiek trainen
Train manschappen in het omgaan met verminderd zelfredzame personen door te oefenen met mensen die een beperking hebben (pers uitnodigen) en door gebruik te maken van oefeninstrumenten, zoals het Rvarium®.

Opschalen
Schaal op wanneer bekend is dat er bij een incident verminderd zelfredzame mensen zijn betrokken.

Bij het slachtoffer blijven
Houd er rekening mee dat de redding van verminderd zelfredzame personen meestal meer tijd kost. Blijf bij het slachtoffer totdat hulpverleners zijn gearriveerd aan wie hij/zij kan worden overgedragen. Draag deze slachtoffers niet over aan de pompbediende.

Communiceren
Last but not least: communiceer tijdens de reddingsactie met verminderd zelfredzame slachtoffers. Geef informatie, stel hen gerust, vraag advies over de aanpak en check of er belangrijke hulpmiddelen/medicijnen moeten worden meegenomen (voorkom counterflow). Maak gebruik van de kennis en de sterke kanten van deze mensen.

afbeelding 13: ambulanceteam verleent hulp op de plaats van het ongeval

Nederlands Instituut Fysieke Veiligheid Nibra

Bijlage 1

Brand! En wat nu?

Tips voor verminderd zelfredzame mensen

Niet zo lang geleden was het heel gebruikelijk dat mensen met lichamelijke of verstandelijke beperkingen werden gehuisvest in speciale verzorgingshuizen. Bij een brandmelding in een dergelijk complex is de brandweer voorbereid op de situatie die zij kan aantreffen. Bedrijfshulpverleners spelen bij de ontruiming ervan een belangrijke rol.
Tegenwoordig geven veel mensen met een beperking er de voorkeur aan te wonen in een omgeving van mensen zónder beperkingen. Maar: wat te doen als er brand uitbreekt in uw eigen huis of in dat van de buren? Dat is een vraag die veel zelfstandig wonende mensen met een beperking bezighoudt.
In deze folder leest u wat u in geval van brand van de brandweer mag verwachten; hoe u brand kunt voorkomen en hoe u de gevolgen van brand zoveel mogelijk kunt beperken.

Eerst redden, dan blussen

Het wordt wel eens over het hoofd gezien, maar de belangrijkste taak van de brandweer is het redden van mensen en dieren. Pas als die in veiligheid zijn, volgt het blussen. De brandweer zal dus altijd beginnen met het grondig doorzoeken van een woning waarin brand woedt. Brandweermannen en -vrouwen zijn daarin goed getraind. Zij dragen beschermende kleding, een helm en handschoenen. Ademluchtapparatuur beschermt hen tegen rook. Ook kunnen zij de noodzakelijke levensreddende handelingen verrichten.

afbeelding 14: eerst redden dan blussen

Dat verminderd zelfredzame mensen zich zorgen maken over de vraag of zij bij brand wel gered kunnen worden, is begrijpelijk. Maar voor uw geruststelling: de brandweer houdt er altijd rekening mee dat er mensen in een woning

kunnen zijn achtergebleven, die bedwelmd of bekneld zijn geraakt. In zulke gevallen zijn ook mensen zónder lichamelijke beperking niet zelfredzaam. Het in veiligheid brengen van verminderd zelfredzame personen is trouwens de laatste tijd een onderwerp dat veel aandacht krijgt van de brandweer, onder meer tijdens oefeningen.

afbeelding 15: uitslaande woningbrand

Voorkomen is beter

De vraag: 'Hoe word ik gered bij brand?' houdt verminderd zelfredzame mensen veel bezig. Misschien nog wel belangrijker zijn de vragen: Hoe kan ik brand voorkomen? Hoe word ik gewaarschuwd als er brand uitbreekt? En hoe bereid ik me voor op het vluchten bij brand?

Brand is voor iedereen gevaarlijk, maar sommige mensen lopen meer risico dan anderen. Bent u minder mobiel, dan is het extra belangrijk om brand te voorkomen.

Veilig koken

De meeste branden ontstaan in de keuken bij het koken en frituren. Steeds blijven opletten is van levensbelang, juist omdat het hier gaat om alledaagse bezigheden, waarbij mensen vaak onverschillig handelen. Zorg dat regelmatig het filter van de afzuigkap wordt schoongemaakt en let extra op als u kleding draagt met wijde mouwen.

Veilig omgaan met elektriciteit

- Laat de elektrische apparaten en leidingen in uw huis controleren, repareren, uitbreiden en aanpassen door een erkend installateur.
- Koop uitsluitend apparaten met het KEMA-keurmerk.
- Heeft u een elektrische kachel, houd brandbare materialen dan uit de buurt. Leg ook geen wasgoed op of direct voor de kachel.

De televisie

- Zorg voor voldoende ventilatie rondom het toestel.
- Zet er geen bloemen of planten op. Uw televisie heeft veel elektrische onderdelen en contact met water is levensgevaarlijk.
- Zet uw televisietoestel niet op stand-by (de waakstand). Schakel het uit als u het niet gebruikt. Dit geldt ook voor uw plasma- of lcd-tv.

Roken

Helaas is roken nog steeds een van de meest voorkomende brandoorzaken. Rook daarom nooit in bed, want de kans is groot dat u in slaap valt. Het beddengoed en het matras kunnen in brand raken of gaan smeulen. Gebruik veilige asbakken, waar uw sigaret invalt en waarin hij wordt gedoofd. Leeg een asbak pas als de inhoud is afgekoeld en doe dit nooit in de prullenmand.

Kaarsen

Brand alleen kaarsen wanneer u er toezicht op kunt houden. Gebruik onbrandbare kaarsenstandaards en plaats deze op ruime afstand van bijvoorbeeld gordijnen.

Voor meer tips om brand te voorkomen: Kijk op **www.brandweer.nl**

Laat rookmelders installeren

Veiligheid in huis begint met het ophangen van rookmelders. Rookmelders zijn apparaten die rook en brand al vroeg ontdekken en u met een hard alarm snel waarschuwen. Neem contact op met de brandweer in uw woonplaats over de plaats waar u de rookmelders het beste kunt (laten) aanbrengen. Steeds meer brandweerkorpsen verlenen de service om rookmelders bij u te komen ophangen. Voor doven en slechthorenden bestaan er tegenwoordig ook rookmelders die een trilsignaal afgeven.

Voor meer informatie over rookmelders: kijk op **www.brandweer.nl**

afbeelding 16: rookmelder

Denk vooruit!

Wilt u zeker weten of u de juiste maatregelen heeft getroffen of wilt u advies over wat u moet doen bij brand, neem dan contact op met de plaatselijke brandweer. Zij komen graag bij u langs om een brandveiligheidscontrole uit te voeren en u waardevolle tips te geven.

Ook wanneer u al het mogelijke hebt gedaan om brand te voorkomen, kan er toch brand uitbreken; in uw eigen huis of in het huis van uw buren.
U kunt zélf het nodige organiseren voor het geval u betrokken raakt bij een brand:

- Als u zelf brand ontdekt, bel dan onmiddellijk 112. Probeer rustig te blijven; meld de brand aan de centralist en vertel dat u niet of verminderd zelfredzaam bent.
- Zorg ervoor dat uw buren of de huismeester weten dat u verminderd zelfredzaam bent en maak afspraken over 'Wat te doen bij brand?' Uw buren en/of de huismeester kunnen u helpen u in veiligheid te brengen. Wanneer dat niet mogelijk is (bijvoorbeeld omdat de vuurhaard de toegang van uw woning verspert) dan kunnen zij de brandweer belangrijke informatie verstrekken, onder meer over de aard van uw beperking.
- Programmeer de telefoonnummers van uw buren voor in het geheugen van uw telefoon.
- Als er in een ander vertrek brand wordt ontdekt, is het verstandiger deuren en ramen te sluiten en te wachten op de brandweer, dan om te proberen door rook en vuur te vluchten. Zeker wanneer u zich voortbeweegt in een rolstoel.

afbeelding 17: het blussen van een woningbrand

Bijlage 2

Adressen

Landelijke organisaties

Chronisch zieken en Gehandicaptenraad (CG-Raad)
Postbus 169
3500 AD Utrecht
030 - 291 66 00
e-mail: bureau@cg-raad.nl
internet: www.cg-raad.nl

VG-Belang (belangbehartiging van verstandelijk gehandicapten)
Postbus 85278
3508 AG Utrecht
030 - 236 37 29
e-mail: info@vgbelang.nl
internet: www.vgbelang.nl

LFB (Landelijke Federatie Belangenverenigingen)
Postbus 13117
3507 LC Utrecht
030 - 236 37 24
e-mail: lfb@onderling-sterk.nl
internet: www.onderling-sterk.nl

Stichting Rvarium i.o.
p/a Postbus 309
3430 AH Nieuwegein
030 - 602 29 76
e-mail: info@rvarium.nl
internet: www.rvarium.nl

Taskforce Handicap en Samenleving
Postbus 2190
3500 GD Utrecht
030 - 291 67 10
e-mail: info@tfhs.nl
internet: www.handicapensamenleving.nl
(Ook voor het bestellen van de dvd *Niet bang maar voorbereid*)

z.o.z.

Adressen van lokale platforms

Deze zijn te achterhalen bij het Programma VCP
(Versterking Cliënten Positie)
Postbus 1038
3500 BA Utrecht
030 - 291 66 78
e-mail: info@programmavcp.nl
internet: www.programmavcp.nl

Rvarium®

Nederlands Instituut Fysieke Veiligheid *Nibra*

Brandweeracademie
Postbus 7010
6801 HA Arnhem
T 026 355 24 00
F 026 351 50 51

www.brandweeracademie.nl